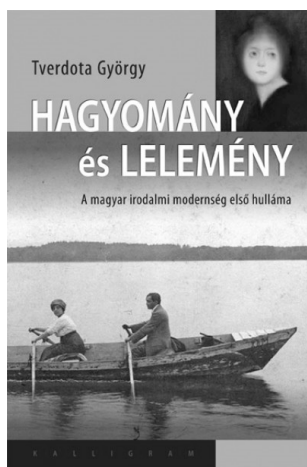

SZÉCHENYI ÁGNES

Tverdota György: Hagyomány és lelemény

A MAGYAR IRODALMI MODERNSÉG ELSŐ HULLÁMA

Kalligram Kiadó
Budapest, 2018
261 oldal, 3000 Ft

Kiemelkedően fontos tanulmánykötet jelent meg éppen két éve. Nagy időhatárokat fog egybe, harminc év terméséből állt össze. Az esetleges rossz nyelvek igyekezetét állítsuk meg rögtön. A gyűjtemény nem egy egyébként létező – tipikus – igyekezet terméke, hogy egy szerzőnek legyen sok év után, akár régi szövegekből is, újból egy kötete. Az egész itt lényegesen nagyobbat ad ki, mint az egyes tanulmányok sejtetnék. Jelentőségét ennek ellenére – úgy látszik – jószerével még senki nem igazolta vissza. A kritikai visszhangtalanság okai szakmánk belső viszonyrendszerében keresendők. Ismertetésemben, kritikámban igyekszem rámutatni erre a kedvetlen környezetre is.

Tverdota György könyve a Nyugat első nemzedékéről szól, annak néhány fontos kérdéséről. Címe és kétsoros mottója Apollinaire jól ismert versére utal, mely Radnóti Miklós fordításában és teljesebben így hangzik: „Elítélem a hagyomány s a lelemény e hosszú vad vitáját / A Kaland s a Rend pörpatvarát.” Álljunk meg már ennél a gazdag jelentést hordozó mottónál. A *hagyomány* és a *lelemény* önmagában is ellentétként értelmezhető. A sormetszet tükörszimmetrikusan ismétli és értelmezi, fokozza tovább a nyitó ellentmondást, immár nagybetűs szimbólummá növelve azt. A sormetszet előtt hosszú és vad vitáról szól, utána pörpatvart említ. Az értelmezés első fele talán erősebb, mint a második. Ez utóbbi „fél” azonban stílusértékében is felidézi a hagyomány vagy a Rend régi kifejezését. Ez az egyszerre dinamikus és rigid szembenállást mintegy feloldja az idézett első szó, az *elítélem* állásfoglalása és a vers címében szereplő szín: az egy *szép vörösszőke*, akihez a vers szól, haja keverékszínű. Se nem vörös, se nem szőke és egyszerre mégis mindkettő. Árnyalatokkal fejezhető ki, két különböző, jellegzetes szín összemosásával. A kötet cím és a mottó igen jó választás. Mániákus küzdelmet és fokozatokat idéz fel, múlt és jelen összefüggéseire utal.

A majdhogynem monotematikus, de legalábbis koherens kötet sokat váratott magára. Az itt szereplő első konferencia-előadás 1991-ben hangzott el, a „híres-neves” *Paradigmaváltás (?) az 1920/30-as évek lírájában* című pécsi konferencián, a legújabb írások az MTA BTK ITI rendezte világháborús konferenciasorozat középső, az 1916-os évre összpontosító állomásán, illetve a Babits életművét faggató MIT-ankéton. Emlékezzünk csak az 1991-es konferencia szereplői közül most azokra, akiknek pályája azóta lezáródott. Tamás Attila, Bori Imre, Bányai János, Illés László, Ferenczi László, Bodnár György, Szabolcsi Miklós és Németh G. Béla már nem szólnak bele irodalomtudományunknak éppen ezen a konferencián feltörő vitájába. Következmenyei azonban annál inkább vannak – hogy egy még régebbi, közismert vitacikk címét idézzük – *az utak szétváltak*. Az egyik oldalon – a „németes” Kulcsár Szabó Ernő körül – látványos iskola alakult ki, sok tehetséggel, a Kulcsár Szabónál csak három évvel idősebb Tverdota György körül egy másfajta, iskolaként ugyan nem mutatkozó, de ugyancsak erős tanítványi kör.

Tverdota György súllyal szólt és szól bele az akkor indult vitába, noha látszólag a „másik” irány győzedelmeskedett. Kulcsár Szabó Ernő a konferencia-előadásának kifejtésére is 31 nyomtatott oldalt kapott, részben önmagától, hiszen Kabdebó Lóránttal ő a kötet szerkesztője. (Tverdota György itt közölt írásaiban is megmaradt a konferencia-előadások terjedelménél. Talán ezért is váratott magára ez az összetartozó tanulmányokat tartalmazó kötet hosszú évekig: a rövid előadásszövegek összessége együtt, egymást értelmezve adja ki határozott szemléletének summáját.) A *Paradigmaváltás*-konferencián elhangzott közel harmincéves előadását teszi köteté élére Tverdota György. Előtérbe helyezése tehát erős gesztust hordoz magában is. A konferencia nyomán indult vita ismertetése túlfeszítené ennek a kötetkritikának a kereteit. Szerzőnk nézeteit azonban fel kell elevenítenünk. Recenzióban ezekre a legfontosabb, összefüggő írásokra reflektálok.

A modernség-fogalom változásai a húszas évek költészetében című nyitótanulmány [1991] felvezeti, hogyan került bele a modern szó az irodalomtörténetbe, s röviden jelzi annak dinamikus térfoglalását, s azt, hogyan osztoztak a fogalmon más-más indíttatású csoportok. Schöpfung idézve azok az első modern írók, akik „az izgatott idegéletet élő modern ember belső válságait és változásait» autentikus módon képesek voltak megfogalmazni, azaz korszerűség-tudatuk nagyjából a baudelaire-i, rimbaud-i értelemben vett modernség fogalma köré épült.” A modernség-fogalom másik nagy átalakulása a Tett és a Ma köréhez tartozó kritikusok írásaiban ment végbe – s ezt bőven illusztrálja is Tverdota György. A modernség ket-tős fogalmát ezután egy „alkalmi nagykoalíció” kezdte megtisztítani az avantgárd tartalmaktól. A nagykoalícióban részt vevő 100% köre, a Népszava szociáldemokratái, az új népi gondolat képviselői és a Nyugat egyaránt élesen lépett föl az avantgárral szemben, anélkül azonban, hogy tradicionalizmusukba konzervativizmus vegyült volna. A XX. századi irodalom „új virágkorának alapirányát kitágított értelemben vett klasszicizmusnak nevezhetjük” – írja a szerző, s ehhez hozzáilleszti – mintegy álparadoxonként – a 'modern' jelzőt. A húszas évek költészetében az alkotókra ható új tanok (pszichoanalízis, egzisztencializmus, a Trianont követő új közép-európaiság tudata és így tovább) átalakítják a világhoz való viszonyulást, a szemléletet, szereptudatot. S mindez nem jelenti, hogy emiatt szükségképpen radikális átalakulásnak kellene bekövetkeznie a formai hagyományokhoz való viszonyban. Az első nyugatos nemzedék érett korszakáról és a pályakezdő József Attiláról, Szabó Lőrincről, és a rájuk következő, immár harmadik generációból Radnóti-ról és Weöresről javasolja, hogy ebben a

szellemben, a történeti élmények átalakulása mentén gondolkodjunk. Tverdota György szemléletének és módszerének lényege, hogy nem az 1980-as, 1990-es évek felől vetít vissza, s olvassa újra a szövegeket, hanem mintegy genetikusan, kortársi kontextusban és egy „időgyenes” mentén fejt ki gondolatmenetét. Hasznosítva természetesen a több mint száz éves távlatot is, de nem abszolutizálva a mai olvasó visszatekintő és utólagos látásmódját.

A majd' két évtizeddel későbbi *Meghasonlott nyugatosok* [2008] című tanulmány egyfajta irodalmi prozopográfia, kollektív pálya-konfliktus elemzés, amely azt a feszültséget vizsgálja, ami „a modernség akarása és [az] egyes alkotókat nyugtató társadalmi-kulturális beágyazottság tehetetlenségi ereje között húzódott”. A meghasonlás nem közösségen belüli vitákat jelent, nem egymás közötti nézeteltéréseket, hanem az egyes alkotók önmagukkal folytatott vitáskodásait, töprengéseit. A feltűnő ebben a jelenségben a kortársakat érintő egyidejűség. Azaz a modernség és a konzervativizmus csatájában a Nyugat első nemzedékéhez tartozók egyre többet fedeznek fel magukban a konzervatív értékekből. Töprengeni kezdenek korábbi „vágatásuk” vagy „nekifeszüléseik” felett.

Szabó Dezső – bár pozícióját, szereplési alkalmait számítva akár a folyóirathoz is lenne számítható – mégsem fér meg a nyugatos keretek között, miután *A Tett Keresztelőre* című bevezetését (1915) megírta, s ezzel maga zárta ki magát a folyóirat köréből. További távoldása és új eszmei, irodalmi iránya közismert. Tőle különböző okból és véleménnyel, de Lukács György és Balázs Béla sem tekinthető közösségen belüli vitatkozónak, olyannyira radikálisan kifelé tájékozódtak az „esztétizáló modernségtől”. Az a közös nyelv, amit ezzel a jelzős szerkezettel neveztünk meg, nem pusztán esztétikai fogalmakkal írható le. A klasszikus értelemben tekintett első nemzedék eltért az irodalmi konvencióktól a verselés, a nyelvhasználat, a kompozíció és a témaválasztás terén, de ennél még tovább is ment. Szakítottak annak az osztálynak, rétegnek, csoportnak bevett életgyakorlatával, amelybe beleszülettek. S ez, noha „kollektív” programjuk politikai értelemben nem volt ugyan forradalmi, bizonyos, a status quo átrendezése érdekében nyitott dinamizmust képviseltek, és egészében mégis előkészítették, nyitottá tették önmagukat és olvasóikat a radikálisabb társadalmi tájékozódásra, modernizációra. Ennek egyik komponense feltétlenül a fővárosi lét volt, akármilyen vegyes közérzettel voltak jelen a nagy és arctalan tömegben az irodalom vonzásában élők. (Hogy Ady erős hangja mennyi ellenszenvet váltott ki még harcostársai között, közismert. De Babits 1911-es, de csak 1915-ben publikált *Ady Endrének* című három „pro domo íródott” nyugatbeli versei is mutatják, hogy minden ellenszenv dacára az összetartozás-elfogadás ereje is jelen volt.) De a próza oldaláról is jöhet érdekes „kronológiai »anomália«, olyan tektonikus erők működhetnek a korban, melyek két szálon futtatták Móricz prózáját. Egyszerre kötődött Jókai és Mikszáth nyomdokához, amikor kevéssé lát sötétben, tragikusan (ld. *Harmatos rózsa, A galamb papné, Kerek Ferkó* stb.), másrészt Kemény Zsigmond, Tolnai Lajos és a naturalizmus hatását követő módon is ír, párhuzamosan (ld. *Sárarany, Az Isten háta mögött*). Kosztolányi pályafutásában 1919–20-ban következik be változás, hirtelen éles politikai állásfoglalásokat tesz, a hírhedt Pardon-rovat korszakában. De verseiben is tetten érhető a megrázkódtatás: *A Négy fal között* című kötetben két, a magyarságot címbe emelő versciklus is van. (A kötet Kosztolányi első kötete volt [1907], amelyet 1917-ben újraszerkesztett, a Tevan Kiadó számára, s ennek újabb nyomatai jelentek meg 1921-ben és 1922-ben is.) Juhász Gyula a kereszténység értékeit hozza előtérbe a korábbi pogány, extatikus életöröm kifejezéséhez képest. Babits regénye, a *Timár Virgil fia* is efféle konfliktust hoz felszínre Tverdota György

olvasatában („...kedves mindenkori olvasó, választanod kell! Virgillel maradsz a vidéki kisvárosban vagy követed Vilmost a metropolisba”, idézi fel Tverdota György a *Virgil vagy Vilmos? A Nyugat két útja* című tanulmányában).

A modernség konszenzusának felmondására nem került sor, de létrejött a meghasonlottság dimenziója, a tragikus modernség korszaka, ahogyan az irodalomtörténész fogalmaz. (Tegyük hozzá, ekként fogalmazott Schöpflin Aladár is korszakos esszéjében, mellyel a Nyugaton debütált 1908-ban. A kultúra alapja, mondja Schöpflin, a meghasonlottság.) Azaz a modernség nem egységes program alapján létrejövő uniformis volt, hanem rövid időszakon belül, s főként külső, azaz politikai változásoknak alávetve, egyéni variációk, visszahajlások sorát mutatta föl. Megjegyzem, a program diffúz, szórt voltát mutatná, ha egyszer a Nyugat első számait ebből a szempontból elemeznénk. Erősen úgy vélem, hogy *A Holnap* megjelenése és a rákövetkező kritikai ösztűz ebből a szempontból talán erősebb csoportképző elem volt, mint az önbizalom-hiányos, önmagát a Figyelő új folyamaként megjelentető, s tulajdonképpen csak közvetett programot – ld. Ignótus színikritikáját, a *Kelet népét* – hirdető Nyugat. Tverdota György szemléletének feltűnően rokonszenves vonása ebben a tanulmányban is a kortársi mozgások dinamikájának vizsgálata.

Az imént ismertetett tanulmány mondanivalóját erősíti a kötetben a szomszédos *A gerendaesés és a szálkakeresők* című előadás-esszé [2016], mely a világháborúnak az írókra gyakorolt traumatikus hatását méri fel. A címben szereplő „gerendaesés” a keleti front véres csatáit jelenti, a „szálkakeresők” a nagy nemzeti erőpróbából magukat kihúzókat. A recenzens megjegyzi, hogy nem készült, s a hadtörténeti muzeológusok szerint nem is nagyon készíthető olyan regiszter, amely pontosan fellajstromozhatná, hogy a magyar irodalom jelesei hogyan kerültek el a harctéri eseményekben való részvételt. Ha ilyen egyáltalán készíthető, akkor az egyes életpályák kéziratári dokumentumaiból nyerhető ki és összegezhető. A leghíresebb Gyóni-versből – *Csak egy éjszakára...* – idéző tanulmány cím erős, hajthatatlan szembenállást sugall, s ezt megerősíti Tverdota György tétele, mely szerint „[a] fronton lévők, a hadifogságba esettek, a kórházban gyógyulók egyaránt hangsúlyozták erkölcsi és tapasztalati fölényüket a naiv, tapasztalatlan, gyermek, háttországban maradékkal, a gyerekekkel, öregekkel, betegekkel, nőkkal szemben. Gyóni Géza címadó verse is tobzódik ebben a fölényeskedésben.” Az állítással és a fogalmazással szemben is óvást emel a recenzens. Feltehetően elképzelni sem tudjuk, micsoda megrázkódtatás volt a világháború. A korábbi szimbolikus küzdelmekkel szemben a civil világ is fenyegetve volt, bár csak a történelmi Magyarország peremén voltak harcok. De megjelentek az égen a repülő, 1915 tavaszán megjelent az első tömegpusztító fegyver, a harci gáz. (Otto Dix híres, a gáztámadást bemutató grafikája 1924-ben a maszkos embereket lecsupaszított, üres, élettelen koponyákra emlékeztetően rajzolta meg.) A nők társadalmi szerepét is megváltoztatta a háború. Tanulmánya záró bekezdésében minderre Tverdota György is felhívja a figyelmet, kiegészítve azzal, hogy olyan új korszak kezdett kibontakozni a háborúval, amelyben „válaszként sorra kidolgozták a halálösztön fogalmát, a felfogatás új formáit, a dolorizmus elvét, a modern nihilizmust, a filantrópia új hullámát, a társadalmi radikalizmus különféle megnyilvánulásait.” Ezen túl is van közvetlen irodalomtörténeti relevanciája a háborús front-hátország megosztottságnak, amit Tverdota György meglátásom szerint az otthoniak javára aránytalanul „feljavít”. S ide tartozónak gondolom, Tverdota György könyvein túli feladatnak, hogy Horváth János megítélését is finomítani kellene annak fényében, amit a háborúban átélt.

Már a „spenót”, az egykor volt hivatalos, „akadémiai” irodalomtörténet felfedezte, hogy „Horváth János az első magyar irodalomtörténész, akinek a rendszeréből kimarad a kortársi irodalom. Toldy és Gyulai olyan alkotóknak volt kortársa, akiknek diadalában saját esztétikai és emberi ideáljai öltöttek testet. Horváth 1920 után már negatív példaként sem idézte Adyt. Írókortársai közül Vargha Gyuláról és Szabolcska Mihályról volt jó szava, kiket 1924-ben akadémiai jutalomra javasolt [...] 1925-ben az Akadémia az általa fogalmazott indoklással javasolta Herczeg Ferencet Nobel-díjra. Kritikusként alig szólalt [már] meg [...] Azóta a Nyugat frói is a magyar irodalom klasszikusai közé emelkedtek, azt a rendszert tehát, mely képtelen volt magába foglalni őket, az élet minősítette elhibázottnak. S a hiba önmagát jellemzi: ízléskülönbséggel nem magyarázható, s ha tévedés, a szemlélet tévedése.” Az elavult kézikönyv megállapítása helytálló, de nem ad magyarázatot a miértre. Az Adyval kölcsönös szenvedélyvel levelező Horváth Jánosra – „Jólesett, hogy barátodnak szólítottál, mert én csakugyan annak éreztem magam az első pillanattól kezdve, mikor költészeted eredetiségét s benne egész életedet, egyéniségedet megértettem. [...] sokszor éreztem, hogy jó volna elmenni a Három hollóba s egy kicsit bizalmasabban diskurálni. Olyan sok volna a megbeszélni való! S olyan néma az ember, mikor alkalom volna rá! S olyan ügyefogyott a magyar ember, mikor először kerül össze avval, akit szeret!” – utóbb vajon nem alkalmazható-e a meghasonlottság paradigmája. Horváth János vajon nem egy meghasonlott Eötvös kollégista-e? Előbb is volt rá példa, hogy a modern irodalmat politikai alapon támadja – a *Forradalom után* című tanulmányban (1912) már azt írta, hogy a Nyugat nemcsak egy irodalmi iskola, „hanem a választójogos radikális politikai pártnak egy irodalmi oroszlánbőrbe bujtatott újságíró-fiókja.” Amikor 1921-ben újból Ady ellen támad, amikor antiszemita kijelentéseket tesz Horváth János, vajon nem a háborúra következő felfordulás-sorozat adja-e a további magyarázatot? Egy konzervatívabb szemléletű, de a háborúban több évi frontszolgálatot teljesítő gondolkodótól vajon méltányos-e ezt az érzékenyebb, dinamikusabb magyarázatot megtagadni, bármi legyen is véleményünk kritikai munkásságáról, bármiképpen is fékezte igyekezete a modern magyar irodalom hatását, egyetemi érvényre juttatását. Mindez kiegészítés csupán, hiszen Horváth János neve talán nem is kerül elő Tverdota György tanulmányaiban. De az is sokat mondó, hogy verstana végére – 1951-ben (!) Horváth János elismerőleg illesztette bele a lezárult nyugatos pályák néhány példáját, s elfut egészen József Attila éles szemmel észlelt, számára is meglepő, noha kellően el nem ismert versvilágáig is. Azt viszont egyetértőleg állapíthatjuk meg Tverdota Györggyel, hogy nem a gyakori háborús klapanciák őrizték meg a több mint négy évig tartó hadiállapot, az öldöklés lényegi tapasztalatát.

A hagyományörző modernség felé című 2016-os tanulmány megbontja a kötet tanulmányai keletkezésének időrendjét. A kutatás iránya Tverdota György esetében – mint erre már utaltunk – az első nemzedék kortársi szövete, az irodalom egykori kontextusa felől indul el. Rekonstruál és nem konstruál, távol áll tőle a prekoncepció, s még távolabb a teleológia. (Az a fiatalabb irodalomtörténész nemzedék felől érkező, ma gyakorta hangoztatott közbevetés, hogy nincs konstrukció prekoncepció nélkül, már csak nyelvi okok miatt sem – itt nem vezetne sehova.) A húszas évek derekától a negyvenes évek végéig tartó korszakot, „kollektív törekvést” nevezi Tverdota György hagyományörző modernségnek. „[E]gy repedést” keres „a modernség projektjén, egy mutáció felbukkanását”. A modernség projektje – közmegegyezészerű meghatározás szerint – a népnemzeti iskola konzervativizmusával való szakítás, a nyugati országok kulturális életében kibontakozó, többféle irodalmi törekvés, az impresszio-

nizmus, szépségkultusz, dekadencia, szimbolizmus, szecesszió recepcióját és magyar nyelvű változatának kialakítását jelenti. Tverdota György ezt először egyéni tapasztalatokon és ambíciókon keresztül vizsgálja, hogy végül nemzedéki-közösségi keretben összegezze a tapasztalatokat. A tanulmány tulajdonképpen egy Babits-portré, a költő pályáján át mutatja be, hogy a költő modernsége a kezdetektől „diffúz kritikai attitűd”-öt képviselt. Hangsúlyt kap az elemzésben Babits Nietzsche- és Baudelaire-élménye, antiklerikális színezetet megőrző szabad kereszténysége, ennek nyomán indokolja Tverdota György az *Isteni színjáték* fordításának igényét, s azt, hogy Babits „személyes lelkiismereti körben tartott[a] vallásosságát”. A múlt tagadásában csak addig ment el Babits, ameddig a hivatalos-konzervatív oldal „oktrojálta” a mintákat. De Vörösmarty-esszéjében és Aranyról írt szövegeiben nemhogy tagadás nincs, de afirmatív kijelentésekkel tartja birtokában a múlt értékeit. Babits modern törekvései körül további ütközési pont volt az „egyoldalú formakultusz” vádjá. Kísérlet volt a *Fekete ország*, kísérlet volt a *Theosophikus énekek* is, de mint Tverdota György idézi, egy vallomásban 1918-ban Babits azt nyilatkozta, hogy a *Gólyakalifa* [1913 – Sz. Á.] megjelenése után „meggyőződésé vált” benne, hogy „a l’art pour l’art elve tarthatatlan a művészetben. Mégiscsak az a fontos, amit mondunk és nem az, hogy hogyan mondjuk.” (Hatalmas, máig érő vita lehetőségét nyitja meg ez a nyilatkozat, de ez most túlságosan messzire vinne minket.) A babitsi pozíció újrafogalmazásában még egy konkurens s ugyanakkor nyugtalanító mozgalom is közrejátszott, a futurizmussal való találkozás. Az ebből levont következtetése szerint modernnek kell lenni, de a modernség programját nem radikalizálva – sugallja Babits nyomán Tverdota György is. A világháború alatt a konzervativizmus támadásai és a militáns avantgárd közötti pozícióban kellett Babitsnak vállalni „az átalakulás kínos-keserve kényszerét”. A dilemma babitsi „megoldását” a kortársak is észrevették. 1915-ben Ignotus *Spécik* című írásában védi az általa alapvetően konzervatívnak tartott Babitsot. Hatvány ugyanekkor a „»nemesen« konzervatív Babits mellett áll ki. 1918-ból Tóth Árpádot idézi, aki „szigorúan konzervatív alapokon építve, a hagyományból csodálatosan új értékeket tudott fejleszteni.” S végül Hamvas Bélától idéz a tanulmányíró, méghozzá 1919-ből. A huszonkét éves Hamvas pályaaátekintő cikkének címe is beszédes volt már: *Babits Mihály mint a modernnek klasszikusa*. Tverdota György kötetének – mondhatjuk – Babits „a” főszereplője, mellette Ady, Kosztolányi, Móricz, Krúdy és Ignotus kapnak még nagyobb hangsúlyt a kötetben. A *Halálfi* elemzése – *A modernség dilemmái* [2007] – mutatja, hogy a regény poétikai gyengeségének feltárása is fontos eredményeket rejt magában.

A kötet egyik hasonlóan fontos írása a sorrendben negyedik tanulmány, a 2014-ben született *A hagyományörző modernség születése* címet viselő vitairat. Olyan kérdést érint, amelyet a szakma nagy hányada mintha egy időre – immár harminc éve – lezártak tekintene. Pedig tudjuk, nincs utolsó szó, vitahelyzetek vannak. Tverdota György nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy alternatívát kínáljon a bevettnek látszó, egészen a tankönyvekig (a legkomolyabb hatalmi-átöröklítő pozícióig) elerő 'későmodern' kategóriával szemben. „Írásomban egy új szakszó, a hagyományörző modernség bevezetésére teszek javaslatot, amelyet nem nélkülözhetünk, ha a modern irodalom történetét az eddiginél pontosabban szeretnénk leírni.” Ez az írás az 1990-es, Pécsen rendezett „paradigmaváltás”-konferencián elhangzott előadásának továbbgondolása. A vitapozíciót jelzi az írás szokatlanul erős intonációja is: „tanulmányom – *A modernség-fogalom változásai a húszas évek költészetében* – [akkor] élesen szembement a paradigmaváltásról és a későmodern korszakküszöbről kialakított koncepció-

val, amelyet a kötet szerkesztői puccs-szerűen közmegegyezésként érvényesnek nyilvánítottak, és lényegében sikeresen lenyomtak a szakma torkán. Ez a szakemberekre ráerőltetett koncepció rossz irányba térítette az irodalmi modernség kutatását. Célszerű visszatérnünk a zsákutcából a kiindulápontra, s megkeresni az irányt, amelyben haladva lehetséges lesz a korszak irodalmának érdemi megértése.” A vitapozíciót még inkább egyértelművé teszi, aláhúzza, amikor a tudományban gondolkodók szűk szakmai elitje egy másik részének véleményét összefoglalja. „Akik tehát – értsd az 1991-es konferencia szervezői és kötetének közreadói, a saját gondolataikat harcosan képviselők – beérik azzal, hogy az ismérvek sorából lényegi és elsődleges vonásként a lírai szubjektum pozíciójának gyökeres megváltozását és a versszubjektum létesülésében a nyelvet illető prioritás belátását emelik ki, még akkor is a redukcionalizmus hibájába esnek, ha a kor magyar költészetében ezeknek a mozzanatoknak tényleg kiemelt jelentőséget kellene tulajdonítanunk.” Csakhogy „sem az alkotói szándékok, a költői programok nem egyszerűsíthetők le ilyen ambíciókra, sem a kritikában, a korabeli közvélemény öntudatában nem találunk ezt a hipotézist igazoló megfogalmazásokat. [...] A szubjektumpozíciók változása és nyelvi megelőzöttség szűk körében maradvá tehát igazi kérdésekké kinevezett, ráerőltetett, utólag konstruált, művi szempont alapján értékeli a kor magyar líráját.” Az idézetek nyelvhasználata is jelzi, hogy a kialakult és oktroyált metanyelv elidegenít az olvasástól. A szélesebb közönséget mindenképpen, de a szakmát is rossz felé viszi. Maga a kínált fogalom, a 'hagyományörző modernség' egyelőre nem támasztott nagyobb visszhangot, bár megfogalmazása idején az Irodalomtudományi Intézet belső szakmai vitájában kapott ellenhangokat, kritikát, továbbgondolást, pontosítást. Abban, hogy van egy körülírandó és mindenki által érzékelt jelenség, amelyet meg kell nevezni – mindenki egyetértett. A fogalom hangulati tartománya (a folklorista örökség nem ritkán kellemetlen felhangú felidézése, sőt, a padon üldögélő, a korral kontaktust veszítő nénikék képzete), a hagyomány definiálatlansága (milyen, melyik hagyomány) voltak a vitatott elemek. Abban érzékelhető a kritizálók igazsága, hogy mind a „hagyományörző” kifejezés, mind pedig a „modernség” így, ebben a formában nem jelzi a különböző irányzatos hagyományok és modernségek sokféleségét. S talán abban is van igazság, hogy a hagyományörző modernség fogalmát csak a lírán belüli történéseken „bevizsgáló” Tverdota György nem bizonyította, hogy a magyar prózára is alkalmas a fogalom. A kötet prózatanulmányai (a *Tímár Virgil fiai*, a *Rokonok*, a *Halálfiái*, a *Pacsirta* és a *Hét bagoly* elemzése) ha nincsenek is beleágyazva a javasolt terminus technicus kereteibe, ennek ellenére kifejtetlenül is indirekt bizonyítékai, hogy érvényesíthető a másik műnem elemzéseiben is a fogalom.

Tverdota György munkássága egy összetettebb elemzési narratíva felé tett, tartalmában igen sikeres kísérlet. Hallgatóiért végzett munkája bizonyítja, nem akart ehhez feltétlenül hatalmat, az ilyenfajta küzdelmeknek részese önként nem volt, kiváló tanítványai a megmondható, hogy együttműködésük a diskurzusokon, kölcsönösségen alapult. A könyv bemutatóján azt mondta Tverdota György, életkorából adódóan immáron azzal akar foglalkozni, arról akar írni ezután, ami „ügy”. Márpedig ügy az is, hogy legitim elemzési módszereket (a társadalmi szempontok, a kontextuális vizsgálatok, művön kívüli szempontok) visszaiktatott jogaikba. De hogy ez a tanulmánykötet üggyé legyen, azt csak az élénk vitatkozó kritika, a megidézettek megszólalása tenné lehetővé. Erre szakmánk klimatikus és generációs viszonyai azonban alkalmatlannak bizonyulnak.